

Srna, Zdeněk

Divadelní a filmová věda

In: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně : literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy*. Dorovský, Ivan (editor). 2. dopl. a rozš. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1993, pp. 97-100

ISBN 8021005890

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126889>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

z kulturních a historických podmínek a přirozeně také z teritoriální polohy země uprostřed Evropy.

Ivo Krsek
Jaroslav Sedlář

DIVADELNÍ A FILMOVÁ VĚDA

Teatrologie se jako jedna z nejmladších uměnověd konstituovala až po r. 1945. Drama a divadlo bylo i v předchozích letech tématem různých oborů, ovšem namnoze jen okrajově. Připomenout je třeba brněnské působení *Otakara Zicha* (1877—1934) v letech 1920—1924, neboť zde formoval mnohé myšlenky své *Estetiky dramatického umění* (1934). Jestliže bohemista *Stanislav Souček* (1870—1935) věnoval pozornost českému baroknímu divadlu, muzikolog *Vladimír Helfert* (1886—1945) projevoval zájem o hudební divadlo jak v podobě teoretické a historické, tak i v současné a kritické. Z pera anglisty *Františka Chudoby* (1878—1941) vzešla naše nejrozsáhlejší shakespearovská monografie, klasický filolog *Ferdinand Stiebitz* (1894—1961) přednášel o antickém divadle s ukázkami svých znamenitých překladů. Divadelní kritika byla součástí zájmů nejen filozofa Josefa Ludvika Fischera, ale i germanisty Jana Krejčího, stejně jako Arne Nováka aj. (→).

Existence brněnské teatrologie je úzce spjata s osobou i dílem *Franka Wollmana* (→). Podstatnou část svého literárněvědného zaměření věnoval morfologii (eidologii) dramatu národů slovanského jihu. Zájem o divadlo, jeho teorii i soudobou praxi vyvěral také z osobního vztahu, neboť byl spjat s úsilím po vlastní dramatické tvorbě. Ve svém metodologickém východisku se Wollman opíral i v divadelní sféře o ingardenovskou fenomenologii, kterou se v pozdější době snažil uvést i do oficiálně předepisovaného marxistického pojetí. Teprve v závěru své dráhy si začal uvědomovat nezbytnost metodologického osamostatnění teatrologie. Třebaže byl Wollman prvním pedagogem, umožňujícím ve svém *semináři div, vědy a dramaturgie* (1945—1948) specializované doktorské studium, sám se za teatrologa v plném smyslu nepovažoval. Přece se však po roce 1948 ujal úkolu zajistit obor div. věda (přidružený organizačně ke katedře rustistiky) a stačil realizovat dva ročníky, než bylo studium úředně přeloženo na JAMU.

Wollman vychoval dvě generace teatrologicky erudovaných absolventů. Tu první tvořili většinou zkušení divadelníci (J. Balvín, M. Janišová, L. Panovec, L. Pleva, K. Bundálek, V. Pletka, J. Pokorný). Druhá začínala svá studia ve Wollmanově semináři (I. Osolsobě, I. Pondělíček, J. Ptáček, Zd. Jeřábková, aj., Zd. Srna, J. Telcová, P. Adler, V. Kudělka).

Od studijního roku 1950/1951 se studium divadelní vědy realizovalo na JAMU, kde za vedení Bundálka existovalo ve spojení s dramaturgií ve dvou ročnících, než bylo zrušeno.

Začátkem 60. let specializoval *Artur Závodský* (→) jeden ze svých diplomových seminářů k divadelní problematice. Podnítil řadu prací s tematikou

českého dramatu, režie a herectví, věnovaných namnoze brněnskému divadlu a některé absolventy už zájem o divadlo neopustil (P. Doležel, J. Hájek-Hek, M. Weimann, V. Závodský aj.). Bylo to vědomé navazování na část Wollmanovy orientace, které vyústilo roku 1963 založením katedry, jejíž součástí vedle slovanských literatur bylo i oddělení divadelní vědy, pro něž si za spolupracovníka vybral z konkursu Z. Srnu. Vedle okamžité možnosti fakultativního studia dařilo se od stud. roku 1963/1964 po téměř 15 let otevírat nové ročníky řádného studia denního i dálkového. Brněnská univerzitní teatrologie věnovala v té době soustavnou pozornost systematice a metodologii budovaného oboru. Organizační schopnosti Závodského daly zdejší teatrologii nejen publikační základnu (která přes svůj domácí i mezinárodní ohlas byla necitlivě zlikvidována), ale i — za Srnova přispění — poměrně velký okruh externích spolupracovníků. Brnu byla přiznána i rigorózní komise a zdejší univerzita udělila doktorát rovněž i řadě českých a slovenských teatrologů. Stále svízelnější podmínky po roce 1970 vedly absolventy častěji ke svobodnější umělecké praxi než k omezené vědecké či odborné práci.

Artur Závodský (→) vzal budování divadelní vědy v Brně s plnou zodpovědností. Od svého příchodu na filozofickou fakultu patřil k přátelům F. Wollmana a také jeho vztah k divadlu byl „láskyplný“. Třebaže se nikdy nezbavil stop onoho přístupu, jemuž se pro faktografickou statičnost říkalo „marxistický pozitivismus“, dokázal přinést řadu prací cenných i v oblasti metodologické. Neúnavná aktivita, pedagogická náročnost a umění učit „základy řemesla“, spolu se schopností vytvářet prostor pro publikační i širší společenské působení (besedy s význačnými divadelními a film. osobnostmi, veřejné diskuse o aktuálních problémech divadla) dávaly brněnské divadelní vědě pevnou bázi.

V roce 1977, kdy odcházel do důchodu byl přijat poslední ročník divadelní vědy s tím, že obor na filozofické fakultě končí. Opuštěné místo teatrologa nebylo obnoveno a tak zůstalo na *Zdeňku Srnovi* (→), aby s několika externisty na *oddělení divadelní vědy a filmové vědy* při katedře věd o umění, kam byl obor v rámci reorganizace už roku 1973 přeřazen, dokončil vzdělání zbývajících ročníků. Srna se nevzdal myšlenky na znovuzkříšení studia divadelní vědy na filozofické fakultě. V roce 1981, kdy po odchodu posledních absolventů bylo *oddělení divadelní a filmové vědy* zrušeno a oba pracovníci byli přeloženi na *katedru české a slovanské literatury a literární vědy*, dosáhl Zd. Srna docentury pro divadelní a filmovou vědu. Po dalších letech zápasu se podařilo oddělení divadelní a filmové obnovit a roku 1985 znovu převést na katedru věd o umění. Zprvu jen s možností fakultativního studia. Od studijního roku 1988/1989 byl zaveden obor estetiky specializované na divadelní, filmové, rozhlasové a televizní umění. Po listopadu 1989 se stal studiem divadelní a filmové vědy. V roce 1991 byl Zd. Srna jmenován profesorem teorie a dějin divadla, ve studijním roce 1990/1991 se oddělení proměnilo v samostatné pracoviště jako *Seminář divadelní a filmové vědy*. Srna byl zvolen jeho přednostou a 1. 1. 1992 byl ustanoven prvním profesorem oboru na filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Od 1. 9. 1990 nastoupil teatrolog velké erudice především historiografické *Bořivoj Srba* (→). Někdejší externí

pedagog a divadelník s obrovským akčním radiem, přešel z kabinetu pro studium českého divadla při ČSAV v Praze. Na základě výsledků své vědecké práce dosáhl všech akademických titulů a hodností (CSc., doc., prof., Dr.Sc.). S příchodem B. Srby (který se podílel také na rozšíření výchovy divadelní fakulty JAMU o dramaturgii divadla, rozhlasu, televize i filmu o autorskou výchovu i o zaměření na divadelní pedagogiku), prohloubila se začátkem 90. let výchova na filozofické fakultě Masarykovy univerzity k vědeckovýzkumné orientaci výrazně divadelněvědné.

Koncem 80. let se na oddělení divadelní a filmové vědy střídali ve funkci asistenta Pavlína Janská (studijní rok 1987/1989, 1988/1989) zaměřující se na hudebně zábavné divadlo, speciálně na muzikál, a Petr Osolobě (→) (studijní rok 1988/1990), který se zabývá estetikou obecnou i divadelní. Začátkem studijního roku 1992/1993 nastoupil jako odborný asistent Petr Oslzlý s posláním věnovat se teorii i praxi experimentálních studiových divadel a dějin světového divadla druhé poloviny 20. století.

Počátky filmové vědy na Masarykově univerzitě jsou spjaty s vědeckou kinematografií, orientovanou přírodovědně (od roku 1920 František Král, Vladimír Úlehla, později Karel Absolón). Během 20. a 30. let setkáváme se s humanitně pojatou filmovou problematikou okrajově v pracích Bedřicha Václavka, Romana Jakobsona a Inocence Arnošta Bláhy. Syntézu obou vývojových stupňů představuje celovečerní film botanika, rostlinného fyziologa a etnologa Vladimíra Úlehly (1888—1947) *Mizející svět* (1932), koncipovaný za účasti I. A. Bláhy jako sociologická sonda do etnograficky ryzi oblasti (Velká nad Veličkou) před zavedením železniční komunikace.

V 50. letech zůstal jako jediné pojičko s počátky filmovědné práce v Brně Úlehlův žák a pokračovatel, prof. botaniky a vedoucí laboratoře pro studium životních dějů filmem při ČSAV Jan Calábek (1903—1992), který však koncem 50. let univerzitu opustil.

Jediným pracovníkem filmovědného oddělení byl Zdeněk Smejkal (→). V rámci nově založené katedry organizoval fakultativní studium filmové vědy, které se také snažil zajistit studijními příručkami.

Roku 1967 nastoupil jako vědecký aspirant filmové vědy Leo Rajnošek (1940) a došlo k rozdělení úkolů. Rajnošek se zaměřil na problémy poetiky hraného filmu, zejména na zkoumání vztahů mezi filmem a literaturou. Smejkal se soustředil na dějiny filmu (zejména českého) a na kinematografii nehranou.

Smejkal i Rajnošek získali v roce 1968 titul PhDr. Během dvou let složili kandidátské zkoušky, ale k obhajobě kandidátských disertací už připuštění nebyli. L. Rajnošek z fakulty odešel, Z. Smejkal zůstal, byl však zbaven přednášek, byla mu znemožněna habilitace. Při zrušení katedry v roce 1974 jeho obor zanikl. Byla zřízena nová katedra věd o umění, jejíž součástí bylo od roku 1980 také oddělení divadelní a filmové vědy. Smejkal byl převeden do výzkumu. Nedotčeny zůstaly filmové projekce, v rozšířených úvodních přednáškách k uváděným filmům uchovával svůj obor v povědomí fakultní veřejnosti. Mimořádně se do paměti fakulty zapsal celoroční cyklus filmové tvorby I. Bergmana, kdy byla získána téměř všechna jeho díla. Při překladu švédských originálů vypomáhala i katedra germanistiky.

Po listopadu 1989 byl Z. Smejkal rehabilitován, získal hodnost docenta, čímž se otevřela možnost denního studia filmové vědy. Studuje se spolu s divadelní vědou. Organizačně ji zajišťuje vytvořený Seminář divadelní a filmové vědy. Filmová věda byla pojata široce a vedle studia filmu zahrnuje studium televize a videa (externisté *Leo Rajnošek a Jaromír Blažejovský*, na postgraduální doktorandské studium byl přijat *Jiří Voráč*).

Zdeněk Srna

FOLKLORISTIKA

Začlenění folkloristiky do přednáškové a badatelské činnosti na fakultě se uskutečnilo ve dvou směrech. V době mezi válkami převládlo literárněteoretické a literárněhistorické pojetí lidové slovesnosti, realizované v přednáškách bohemistů a slavistů.

Literárněhistorický pohled převažoval v prvních samostatných přednáškách a seminářích, které od zimního semestru 1923/1924 konal J. Horák (→) pod názvem Studium lidové poezie slovanské v 19. století. V následujícím studijním roce přednášel o jihoslovanské epice a současně vedl seminář k rozboru srbských junáckých písní. O ruské lidové poezii přednášel v letech 1925/1926, 1929/1930, 1936/1937, 1946/1947 a 1948/1949 S. G. Vilinskij (→), který v podstatě navazoval na koncepci Horákových přednášek. Nový strukturalisticko-komparatistický směr zavádí od letního semestru 1928—1929 F. Wollman (→) v Úvodu do československé ústní slovesnosti a sbírání tradic (metodika). Tak začíná na filozofické fakultě folkloristika jako skutečně propracované vědní odvětví, i když zpočátku šlo výhradně o terénní výzkum slovesného folklóru, který Wollman organizoval za svého předchozího působení na Komenského univerzitě v Bratislavě. Wollman také jako první začal přednášet o slovanské slovesnosti, jejíž první část v r. 1928/1929 byla věnována lidové slovesnosti a mytologii Slovanů. O ní přednášel samostatně v zimním semestru 1929/1930. Ve Wollmanově činnosti se vystřídal seminář Četba epiky jižních Slovanů (1929/1930 a v zimním semestru 1937/1938), četba slovanských písní lidových (zimní semestr 1931/1932) a přednáška Ústní slovesnost československá (1931/1932 a 1938/1939), dále Srbocharvátská ústní slovesnost (1937/1938), Lidová slovesná tvorba ruská (1953/1955) a semináře, věnované ruským bylinám a ukrajinským dumám (1946/1947) včetně folklórního semináře pro rusisty (1953/1954). Wollmanovo meziválečné pojetí slovan-ských literatur a lidové slovesnosti se postupně specifikovalo, a když se po válce stal vedoucím katedry rusistiky a literární vědy, věnoval se převážně lidové slovesnosti východních Slovanů.

Do meziválečného období spadá také činnost R. Jakobsona (→), který ve studijním roce 1935/1936 vedl seminář, zaměřený na srovnávací rozbor lidových písní ruských a jejich českých ohlasů v díle Čelakovského. Mezi-
válečná folkloristika byla na fakultě zacílena téměř výhradně na lidovou